

KUTLU DOĞUM 2003

İSLAM'IN GÜNCEL SUNUMU

TÜRKİYE
DIYANET VAKFI
YAYINLARI

Hz. Peygamber'in Tebliğ Metodu Işığında İslâm'ın Güncel Sunumu
2003 Yılı Kutlu Doğum Sempozyumu Tebliğ ve Müzakereleri

Yayın No: 364
Sempozyumlar ve Paneller Serisi:35

© Bütün Hakları Türkiye Diyanet Vakfı'na aittir
1. Baskı, Haziran 2006, Ankara, 1.000 adet

ISBN 975-389-485-6
06.06.Y.0005.364

Redaksiyon : Dr. Mehmet BULUT
Kapak ve İç Tasarım: TN İletişim
Kufi Besmele: Hişâm el-Çarâvî
Uygulama: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları

Türkiye Diyanet Vakfı Mütevelli Heyeti'nin
16.07.2003/1117-21 sayılı kararıyla basılmıştır.

Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi'nin dizgi,
fotomekanik, ofset ve cilt tesislerinde hazırlanıp basılmıştır.

TÜRKİYE DIYANET VAKFI
Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi

OSTİM Örnek Sanayi Sitesi
1. Cadde 358. Sokak No: 11 06370 Yenimahalle / Ankara
Tel: 0312. 354 91 31 (pbx) Faks: 354 91 32
e-posta: tdvyayin@diyanetvakfi.org.tr

Hz. Peygamber ve Beden Dili

Doç. Dr. Bünyamin ERUL*

*Sus; eğer birisi sana harfsiz, sessiz söz olamaz derlerse, de ki: "Yalan!."
Sus, çünkü sözle, sesle, harfle örülmemiş dilsiz bir sözün de var...
Onun sözlerini kulaksız duy, ona dilsiz, ağızsız söz söyle;
Çünkü dille söylenen sözün bazı-bazı yalan olmamasına,
Bazı bazı insanı incitmemesine imkân yok!*

(Mevlana'nın Divan'ından)

İletişimde Beden Dili ve Önemi

Ruh ve bedenden müteşekkil canlı bir varlık olan insan, ruhundan (keza beyin, kalp veya vicdandan) aldığı komutlar doğrultusunda bedeniyle hareket etmekte ve çevresiyle değişik biçimlerde iletişim kurmaktadır. İletişim uzmanlarına göre başlangıçta hal ve hareketlerle yani beden diliyle iletişim kuran insan, ardından sözlü iletişime geçmiş, daha sonra çeşitli işaret, resim, rumuz ve semboller kullanmış, nihayet yazının icadıyla da yazı dilini kullanmaya başlamıştır.¹ İnsanlık tarihindeki iletişimde yaşanan gelişim süreci ve sıralamasında durum ne olursa olsun, bilinen bir gerçek var ki, o da tarihin başlangıcından günümüze dek beden dilinin önemini koruduğu ve tarihin sonuna kadar da koruyacağı hususudur.

Beden dili hakkında yapılan çalışmalar, bununla genel olarak öncelikle kaş,

* Ankara Üniv. İlahiyat Fak. Öğretim Üyesi.

¹ Bu sıralamaya, Allah'ın yarattığı insana beyanı öğretmesi (55. Rahman, 3-4), Hz. Ademe'e bütün isimleri öğretmesi (2. Bakara, 31) ve Allah'ın farklı dilleri yaratmış olması (30. Rum, 22) vb. ayetler doğrultusunda itiraz edilebilir. Keza, Yuhanna İncili "Başlangıçta söz vardı. Söz Tanrı'yla birlikteydi... Söz insan olup aramızda yaşadı..." şeklinde başlamaktadır.

göz, yüz ve ağızla yapılan çeşitli jest ve mimiklerinin yanı sıra bag, el, kol ve ayak hareketlerini; ayrıca insanların gerek kılık-kıyafetleriyle, gerekse saq-sakal, bıyık, makyaj vb. dış görünümleriyle verdikleri ilk izlenimi, ilişkilerde araya konulan fiziki mesafe ve tokalaşma, öpüşme gibi yakın teması, yon, duruş ve oturug gibi hareketleri ve bunların neyi ifade ettiklerini kasdetmektedirler.

Sozlu dil ile beden dili, iletişimde birbirlerini tamamlayan unsurlardır. Her ne kadar nihai karar söze ait ise de beden dilinin, kendisinde ifadesini bulduğu sessiz bir bakışın, başın anlamlı bir biçimde çevrilmesinin, bir jestin ve karşı koyan bir tavrın, bin kelimedenden çok daha fazla şey anlatabildiği hatırdan çıkarılmamalıdır. Beden dilinde soz, ses tonu ve hareketler bir bütün halinde çalışır. Beden dilinin, konuşma dilinin ağırlığını teşkil ettiğinde ihtilaf yoktur. Bir milyon üzerinde sozel olmayan işaret ve hareket tespit eden bilim adamlarının verilerine göre iletişimde beden % 60, ses tonu % 30, sozcükler ise % 10 oranında katkıda bulunmaktadır.²

Duygusal iletişimin % 90'ı sözsüz olarak beden dili ile gerçekleştirilmektedir. Bu nedenle kişilerin beden dilinin farkında olması kendilerini tanımlarında ve iletişimlerini yönlendirmede önemli bir role sahiptir. Hem kendilerinin, hem de karşısındaki kişilerin beden dilinde somutlaşan gerçek duygularını anlamak duyarlık gerektirir. İnsanlar arası iletişimde, mesajların anlaşılmasında en temel araç beden dilidir. Duygularımızı ifade eden dilin, beden dilimiz olduğu unutulmamalıdır. Nasıl diğünçenin dili kelimelerse, duyguların dili de bedenimizdir. İnsanın kendini tanıma, kendi amaçlarına ulaşabilme gayretlerinde en önemli adım, beden dilini tanımakla atılır.³ Dolayısıyla daha iyi bir iletişim kurabilmek, mesajları başarılı bir şekilde verebilmek, İslâm'ı en etkili bir biçimde sunabilmek için davetçinin beden dilini çok iyi bilmesi gerekmektedir. Bu durum, muhatapların tepkilerinin okunması ve ölçülmesi için de şarttır.

İnsan diliyle çok kolay yalan söyleyebildiği halde, bedeniyle bunu yapması o kadar kolay değildir. Gerçek duygu ve düşünceleri kelimelerin arkasına gizlemek belki mümkün değildir ama, beden dilini gizlemek çok kere mümkün değildir.⁴

Çağımızda politikacıların, işadamlarının, medya patronlarının, sanatçıların ve suçluların doğru konuşup konuşmadıkları, sozlerinde samimi olup olmadıkları artık sadece yalan makinasıyla değil, beden dilleri okunarak çözümlenmekte ve bu doğrultuda değerlendirmeler yapılmaktadır. Aynı şekilde kitlelere hitap eden kimselerin icra ettikleri programlarda veya propagandalarda muha-

²Kara Necati, *Kur'an'da Bir İletişim Aracı Olarak Beden*, s. 187-8. (basılmamış telif)

³Baltaş Zuhal ve Baltaş Acar, *Bedenin Dili*, s. 159-160, İst. 1998, (19. baskı)

⁴A.g.e., s. 13, 89.

tapları en etkileyeci, ikna edici ve inandırıcı faktörün, verilen söz ve mesajlardan çok, kullanılan beden dili olduğu belirtilmektedir.

Hesap gününde Allah'ın huzurunda bile birtakım mazeretler sunmaya yeltenecek insanların (75. Kıyame 15), ağızlarına mühür vurulup, ellerinin konuşması, ayaklarının da yaptıklarına şahitlik etmesi (36. Yasin 65) söze değil de beden diline başvurulması bakımından hayli ilginçtir.

Bilindiği gibi, beden hareketlerimizin bir kısmı kalıtım yoluyla doğuştan veya diğer bir ifadeyle yaratılıştan gelen fitri/tabii davranışlardır. Neşe, hüznün, öfke, korku, telaş, hayret vb. birçok duyguların bedensel tezahürü, içgüdü veya refleks sonucu ortaya çıkar ve evrenselidir. Beden hareketlerinin önemli bir kısmı ise, kalıtım yoluyla değil, görerek ve öğrenerek elde edilir. Konuşmayı öğreninceye kadar, doğan her çocukla kurulan iletişim beden diliyle olmaktadır ve çocuk büyürken birçok beden hareketlerini ailesinden başlamak üzere çevresinden öğrenmektedir. Burada çoğu zaman, çocuğun yetiştiği çevrenin dini, kültürü, örf ve adetleri belirleyici olmaktadır. Dolayısıyla öğrenilen bedensel davranışlar, iklimden iklime, kültürden kültüre, toplumdaki topluma değişiklik arzeder. Ancak her toplumun kendine özgü, hemen herkes tarafından kullanılan ve herkesçe anlaşılan ortak bir beden dili vardır.

İşte bizi burada ilgilendiren bedensel hareketler, bu kısma giren davranışlardır. Acaba sahip olduğumuz bedensel davranışlarımız Kur'an'ın öngördüğü, Hz. Peygamber'in örneğini sergilediği, örf, adet ve öz kültürümüzün onayladığı davranışlara uygun mudur? İslam'ı çağımıza sunma konumunda olan kimselerin kullandığı beden dili ile, söylemleri arasında yeknesaklık var mıdır? Diğer bir ifade ile davetçi, muhataplarının toplumsal ve kültürel beden dilini ne denli dikkate almaktadır?

Kutsal metinlerin/vahiilerin indirilmesiyle gerçekleşen yazılı ve sözlü din dilinin yanısıra, tarihin çeşitli dönemlerinde insanlara davranışlarıyla örneklik sunmak üzere pekçok peygamberin gönderilmiş olması, dinin tebliğ ve tatbikinde beden dilinin ne kadar önemli olduğunu göstermek için yeterlidir.

Tevrat, İncil ve Zebur'da olduğu gibi, müslümanlar için en büyük rehber olan Kur'an da, insanın ses tonundan ifade tarzına, gözlerin hain bakışından ölü bakışına, öfkeyle yaptığı jest-mimikten alaycı kaş-göz hareketine, yürüyüşünden oturuşuna varıncaya kadar pekçok beden hareketlerine dikkat çekmiş ve böylece müminleri ideal bir beden dili kullanmaya yönlendirmiştir.⁵

⁵Nitekim değerli meslektaşımız Necati Kara'nın "Kur'an'da Bir İletişim Aracı Olarak Beden" adlı henüz basılmamış 423 sayfalık değerli çalışması bu hususta yeterli bilgi sunmaktadır. Kutsal kitaplarda beden dili kullanımı ile ilgili olarak bkz: a.g.e, s. 161-168.

Hz. Aişe'nin ifadesiyle "ahlâkı Kur'an olan", bazı ilim adamlarının ifadesiyle de "Kur'an'ın miicsesem hali, canlı bir Kur'an olan" Hz. Peygamber de risalet hayatı boyunca insanlarla iletişimde beden dilini yoğun bir şekilde kullanmıştır. Hatta bazı ayetlerde, bunların bir kısmına iğare edilmiştir. Kureyş'in ileri gelenlerinden birini dine davetle meşgulken bir âmânın yanına yaklaştığını gördükten sonra Hz. Peygamber'in yüzünü ekqiterek çevirip ilgilenmemesi (80. Abese 1-10); indirilen vahyleri ezberlemek üzere dilini hareket ettirmesi (75. Kıyame 16); Kiblenin Kabe'ye çevirilmesi istikametinde bir vahy beklentisiyle yüzünü semaya qevirmesi, buna dair birkaç örneği oluşturmaktadır.⁶

Bazı ayetlerde ifade edilen Rasûlullah'ın "şâhid oluşu"⁷ da, kanaatimizce daha çok diinya ile ilgilidir ve kendisine risaletin verilmesiyle birlikte, hâl ve beden ile tebliğ niteliğinde icra ettiği önemli bir misyondur. Bir Rasul olarak o, hakkın, vahyin qahididir, tanğıdır. O, risalet öncesi ve sonrası örnek qahsiyetiyle, bizatihi ilahi mesajın, risaletin en büyük delilidir. Nitekim Mevdûdî'ye göre, Allah Rasulünü insanlar üzere qahit olarak göndermenin anlamı, diinyada onlar için hem soz, hem de eylem ile Hakk'a iğare etmesidir. Peygamber, butiin insanlara sunmak üzere görevlendirildiğı şeyleri önce kendi nefsinde uygulayarak göstermelidir. O'nun karakter ve davranışları, davetinde ne kadar samimi olduğuna qehadet etmelidir.⁸

Aynı durum Hz. Peygamber'in "usve-i hasene" yani "güzel bir örnek" oluşunda da görülmektedir. Hz. Peygamber, sadece abdest, dua, namaz, oruç ve hac gibi ibadetlerin uygulamasında değil, birçoğu siinnet olarak algılanacak örnek davranışını ashabına fiilen talim ve tatbik etmiş ve hayatın pratikleriyle ilgili örneklik sergilemiştir. Sünnetin, örnek nebevî davranışlardan oluşması, Hz. Peygamber'in beden dilinin ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

İşte bu tebliğde, son yıllarda butiin dünyada önemi ve popiileritesi artan beden dilinin, Hz. Peygamber tarafından ne denli kullanıldığı üzere durulacak, İslam'ın çağımız insanına sunumunda beden dilinden yeterince yararlanılmasının gereğı hatırlatılacaktır.

Hz. Peygamber ve Beden Dili

Hz. Peygamber'in muhatapları olan sahabiler, ona olan bağlılıkları gereğı, onun sadece sozlerine değil, gerek günlük hayatında, gerekse konuşmaları es-

⁶ Ayrıca bkz: 2. Bakara 144; 20. Taha 131; 15. Hıcr 88; 18. Kehf 28.

⁷ 73. Muzemmil 15; 33. Ahzab 45; 48. Feth 8-9.

⁸ Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur'ân*, ter. Komisyon, İstanbul-1991, II. baskı, IV. 430, VI. 503.

nasında kullandığı beden diline de dikkat etmişlerdir. Onların bu dikkatli izlenimleri ve gözlemleri sayesinde biz, nakledilen hadislerden yararlanarak Hz. Peygamber'in kullandığı beden dilini büyük ölçüde tesbit edebilmekteyiz. Bu durum, dağınık bir şekilde birçok hadiste karşımıza çıktığı gibi, billhassa şemal kitaplarında, hilyelerde, müselsel hadis derlemelerinde, usul kitaplarının Hz. Peygamber'in filleri ve beyanından bahseden bölümlerinde yoğun bir şekilde görülmektedir.

Hız. Peygamber'in çevresiyle ilişkilerinde, sözsüz ve sessiz iletişim kurduğu da anlaşılmaktadır. O'nun bazen sükut etmesi, bazen tebessüm etmesi, bazen de yüz renginin değişmesi, her hareketini ilgiyle izleyen ashabına bazı mesajları vermede yeterli olabilmekteydi. Bu mesajlardan bir kısmı ikrar/onay anlamında olumlu iken; bir kısmı ise hoşlanmama, rahatsız olma ve karşı çıkma anlamını taşımaktaydı. Allah Rasülü'nün beden diliyle verdiği bu mesajları derhal dikkate alan sahabiler, gereğini yerine getirmekteydiler.

Hız. Peygamber'in sükut edişini de, onun davranışları içerisinde mütalaa eden usulcüler, 10 farklı sükut çeşidinden söz etmişler ve sükut sebeplerini ve her birinin ne anlama geldiğini tesbit etmeye çalışmışlardır.⁹

Hız. Peygamber'in cibillî davranışlarını inceleyen alimlerimiz, bunların bir kısmının sırf mizac veya örf, adet ve kültürle ilişkili olduğunu belirtirler. Dolayısıyla bu davranışlarda teşri', taabbud, örneklik veya sünnet olma durumundan söz etmezler. Ancak bu, onlardan bazılarının mübah, bazılarının da mendub veya müstehab davranışlar olduğu sonucunu doğurmaktadır. Hız. Peygamber'in bu tür davranışları, şayet devamlılık veya onun emir ya da tavsiyesi ile desteklenmişse, bu o davranışın mendub veya sünnet olduğunu gösterir.¹⁰

Hız. Peygamber'in sözlerini el, parmak vb. bazı işaretlerle takviye etmesi, sahabenin hem kulaklarına, hem de gözlerine hitap etmesi cihetiyle beyanın daha belîğ, iletişimin daha etkili ve başarılı olmasını sağlamıştır. Hız. Peygamber'in sıkça kullandığı işaret dili, bazen teşbih yaparken, bazen işaret edilen şeyi gösterirken, bazen de evet-hayır, kabul-red anlamına gelen jest ve mimikler olarak çeşitli şekillerde karşımıza çıkmaktadır.¹¹ Yine Zerkeşi gibi bazı usulcüler tarafından, sünnetin kısımlarından sayılan işaret, bazı durumlarda sözün tamamlayıcı bir ögesi, bazı hallerde sözle birlikte aynı ağırlıkta olurken, az da olsa bazı durumlarda ise bizzat hükmün kendisi olabilmektedir. Sırasıyla örnekleyecek olursak, Cuma günündeki müstecab zamanın kısalığının, iki parmakla ifadesi;

⁹ Bkz: Aşkar, M. Süleyman, *Ef'âlu'r-Rasûl*, II. 76-78, 127. Beyrut-1988, II. baskı, Müessesetu'r-Risale.

¹⁰ Geniş bilgi ve örnekler için bkz: a.g.e., I. 219-239.

¹¹ Aşkar, a.g.e., II. 20-21.

ayın 29 gün olduğunun hem sozle, hem de papmaklarla gösterilmesi; hac esnasındaki bazı menasikin yanlışlıkla takdim ve tehirinde bir beis olmadığının el hareketiyle gösterilmesini zikredebiliriz.¹²

Hız. Peygamber'in de sahabenin beden dilini dikkate aldığı anlaşılmaktadır. Nitekim Mekke'nin Fethi günlerinde, Hız. Peygamber'in huzuruna gelen ve kendisiyle konuquırken titreyen bir şahsa o, "Kendine gel! Ben bir kral değilim. Ben sadece kurutulmuş et yiyen bir kadının oğluyum!"¹³ deme ihtiyacı hissetmişti. Temim Kabilesi'nden gelip Hız. Peygamber'in huzuruna çıkınca titreyen Kayle bint Mahreme'nin heyecanını "Ey kadıncağız! Sakin ol!" diyerek yatıştırması da bunun güzel bir örneğini oluşturur.¹⁴

Bilindiği gibi Hız. Peygamber, farklı sahabilerden gelen aynı sorulara farklı cevaplar verirken, muhatabinin durumunu dikkate alarak cevaplamıştır. Muhatabların durumunu ele veren en önemli göstergeler ise qiiphesiz, onların beden dili ve Hız. Peygamber'in bunu doğru bir şekilde okuma başarısıdır.

Burada örnekleme yöntemiyle Hız. Peygamber'in, çevresiyle ilişkilerinde beden dilini nasıl kullandığı üzerinde durulacaktır.

Dış Görünüm ve İlk İzlenim

Rivayetlerden anlaşıldığına göre, Hız. Peygamber'in ne luyafetleri itibarıyla dış görünümünde, ne de fizikî yapısı ve yüz hatlarında normal bir bakışla farke dileyebilecek bir ayrıcalık, onun Peygamber olduğunu gösteren herhangi bir alamet yoktu. Bu nedenledir ki, kendisini daha önce gormeyenler, ashabi arasında onu tanımayabiliyorlardı.¹⁵ Bu durum, onun gerek risalet öncesinde, gerekse sonrasında tamamen sade, tabii ve mütevazi bir hayat tarzını tercih etmesinden kaynaklanmaktaydı. Oldukça sıkıntılı yılların yaşandığı Mekke'de olsun, nisbeten huzur ve refaha kavuşulduğu Medine yıllarında olsun, Hız. Peygamber'in yi-yip-iqmesinde, giyim-kuşamında, oturup-kalkmasında hep bu tevazu hali goze qarpmaktadır. Dolayısıyla, oturuqundan, tac ve tahtından, lüks luyafetlerinden bir kralın kolayca tanınmasında olduğu gibi, bir peygamberin de her şeyiyle diğer insanlardan farklı biri olacağını zihinlerinde kurgulayarak gelenler, dış görünümüyle ashabından farksız olan peygamberimizi seçememişlerdir.

Buna mukabil Hız. Peygamber'in huzuruna ilk defa çıkan Hristiyan kökenli

¹² A.g.e., II. 24-26.

¹³ İbn Mâce, Et'ime 30, no: 3312, II. 1101; Hâkim, Mustedrek, III. 48.

¹⁴ Taberâni, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, XXV. 7-11.

¹⁵ Bkz: İbn Sa'd, I. 234-5; İbn Ebî Şeybe, VII. 346, no: 36625; Buhârî, Cenaiz 32, II. 79; Menâkıbu'l-En-sâr 45, IV. 259; Muslim, Cenaiz 15, I. 637; İbn Hişâm, I. 492; II. 573-5; Taberî, Tarih, III. 124-5.

Adiy b. Hatim ise, sırf hanımlarla ve çocuklarla birlikte oturuyor olmasından hareketle, onun bir kral olmadığı sonucuna varmış ve neticede müslüman olmuştu.¹⁶

Fakat insanların karakterleri hakkında derin bilgi sahibi olanlar, onun yüz hatlarına, sözlerine bakarak, onun ayrıcalığını kolaylıkla anlayabiliyordu. Nitekim Hz. Peygamber Medine'ye vardığında, Yahûdî bilginlerinden Abdullah b. Selam, onunla görüştüğünden sonra "Rasûlullah'ın yüzünü gördüğümde hemen anladım ki, onun yüzü, bir yalancı yüzü değildir" demiş ve kısa süre sonra da müslüman olmuştur.¹⁷

Rivayetlerin anlatımına göre, orta boylu ve gayet mütenasip bir vücut yapısına sahip olan Hz. Peygamber'i ilk gören onun mehabetinden biraz çekinirdi. Ancak bir süre birlikte kalıp onu yakından tanıma fırsatı bulması halinde bu mehabet derhal sevgiye dönüşür ve "Onun gibisini ne daha önce, ne de daha sonra görmedim" demekten kendini alamazdı.¹⁸

Hz. Peygamber, hutbeler veya dışarıdan gelen heyetler için herhangi özel bir kıyafet kullanmamış, ancak sürekli temiz ve göze batmayan sadelikte kıyafetler tercih etmiştir. Çeşitli stillerde uzatıp taradığı saçlarına, sakalına ve sık sık temizlediği dişlerinin bakımına özen gösteren Hz. Peygamber'in, zaman zaman gözlerine çektiği sürme, kullandığı güzel koku, nuranî yüzünün güzelliği ile bütünleşince, onun görünümüne daha da güzellik katmıştır.¹⁹

El, Kol ve Parmakların Kullanımı (Jestler)

Hz. Peygamber'in gerek günlük konuşmalarında, gerekse hitabelerinde beden dilinin en bariz göstergelerinden olan parmakları sıkça kullandığı görülmektedir. Parmaklarından birini veya birkaçını yukarı kaldırması, iki parmağını açması veya kapaması, parmağıyla işaret etmesi, baş parmakla şahadet parmağını birleştirerek halka yapması, kızarak parmağıyla dürtmesi, parmaklarıyla rakamları göstermesi, parmaklarını kenetlemesi vb. hareketler rivayetlerde sıkça geçen jestlerdendir.²⁰

Hz. Peygamber'in hilye ve şemailini en geniş anlatan sahabilerden Hind b. Ebî Hâle, onun ellerini ne şekilde kullandığını anlatırken şöyle der: "(Herhan-

¹⁶ Bkz: Ahmed b. Hanbel, *Musned*, IV. 378.

¹⁷ İbn Sa'd, I. 235; Tirmizî, *Sıfatu'l-Kıyame* 42, no: 2485, IV. 652; İbn Hişâm, I. 516-7.

¹⁸ Bkz: Tirmizî, *eş-Şemâilu'l-Muhammediyye*, tah. Abdulmecid Tu'me el-Halebî, s. 12, Beyrut-1997.

¹⁹ Bkz: Tirmizî, a.g.e., s. 20-29; Kazancı Ahmet Lütü, *Peygamber Efendimizin Hitabeti*, s. 43-46, İstanbul-1980.

²⁰ Bkz: Concordance, I. 64-65; II. 388-389; III. 60.

gi birşeye veya yere) işaret ettiği zaman biitiin avucuyla iqaret ederdi. (Herhangi bir hususa) şaşırıldığı zaman avucunu (yukarıya doğru) ters çevirirdi. Konuşurken avuçlarını birleştirir ve sag acuç içini, sol başparmağına vururdu...”²¹

"Miimin, mümin için adeta bir bina gibi birbirini destekler" derken parmaklarını birbirine kenetlemiştir.²²

Benzer bir hareketi, hac mevsiminde umre yapılmasına karşı olan cahiliyye diiqiinesinin aksine, hac mevsiminde de umre yapılabileceğini, hac ile umrenin içiçe girdiğini açıklarken yaptığı rivayet edilmektedir.²³

Müslümanların kardeş olduklarından ve birbirleri iizerindeki hak ve dokunulmazlıklarından bahsederken sozii takvaya getiren Allah Rasulü, takvanin kalbî bir tavır olduğunu belirtmek iizere üç defa "Takva buradadır, takva buradadır, takva buradadır" buyurmuş ve o esnada eliyle de göğsüne işaret etmiştir.²⁴

Yine işaret parmağıyla orta parmağını bitiştirerek, yetimi himaye eden kişinin cennette kendisine ne denli yakın olacağını göstermek iizere parmaklarından yararlanmışır.²⁵

Veda haccında irad ettiği meşhur hutbesinde tebliğ ettiğini ashabin ikrar etmesi üzerine Hz. Peygamber: "Allahummeşhed!= Allahım sen şahid ol!" derken qehadet parmağını üç defa hem havaya kaldırmış, hem de insanlara işaret etmiştir.²⁶

Aynı 29 gün olduğunu, iki defa on parmağını, iiqiinciisiinde ise birisini kapatıp dokuz parmağını göstererek anlatmıştır.²⁷

Yağmur duası esnasında, "Allahım! Uzerimize değil, çevremize yağdır!" derken elleriyle de çevresindeki bulutlara iqaret etmiştir.²⁸

Cuma gününde mevcut olan ve duaların kabul edileceği eşref saatinden söz ederken, bunun çok az bir zaman dilimi olduğunu parmak ucuyla gösterdiği gibi²⁹, gusülde başına su döktüğünü de yine iki eliyle işaret ederek göstermiştir.³⁰

²¹ Tirmizi, *Şemai*, s. 86.

²² Buhari, *Salat* 88, I. 123.

²³ Muslim, *Hac* 147, I. 888.

²⁴ Muslim, *Birr* 32-33, Ahmed b. Hanbel, *Musned*, V. 24-5.

²⁵ Buhari *Talak* 25, VI. 178; ibn Mace, *Edeb* 6, no: 3680, II. 1213.

²⁶ Muslim, *Hac* 147, I. 890; Vâkıdı, *Meğâzi*, III. 1103.

²⁷ Muslim, *Sıyam* 23-26, I.

²⁸ Buhari, *Cuma* 35, I. 224.

²⁹ Buhari, *Cuma* 37, I. 224; *Talak* 34, VI. 175; Muslim, *Cuma* 14, I. 584.

³⁰ Buhari, *Gusl* 4, I. 69.

Saçı ve sakalı dağınık bir şekilde mescide giren bir sahabiye, saç-sakalını düzeltmesini kastederek eliyle “dışarı çık” anlamında işaret etmiştir.³¹

Hatta Hz. Peygamber’in sadece ellerini kullanarak tamamen işaret diliyle fetva verdiğini dahi görebilmekteyiz. Buhari’nin “El ve baş işaretiyle fetva verenler” başlığı altında kaydettiği rivayete göre, hac esnasında Şeytanı taşlamadan önce kurbanını kesen, kurbandan önce traş olan ve ne yapmaları gerektiğini soran her iki hacıya da eliyle işaret ederek bir sıkıntı olmadığı cevabını vermiştir.³²

Üzerindeki ince bir elbiseyle yanına giren Hz. Ebu Bekir’in kızı ve müstakbel baldızı Esmâ’dan yüz çeviren Hz. Peygamber, kendi el ve yüzüne de işaret ederek: “Ey Esmâ! Bir kız ergenlik çağına girince yüzü ve elleri hariç, bedeninin görünmesi doğru değildir” buyurdu.³³

Ka’b b. Malik’in, İbn Ebî Hadred’de bulunan alacağını tahsilde tartışmalar çıkması üzerine Ka’b’a seslenen Hz. Peygamber eliyle alacağının yarısından vazgeçmesini işaret etmiş, o da bunu kabul ederek yarısını almıştır.³⁴

İlmin çekileceğini, cehalet ve fitnelerin ortaya çıkacağını ve herc’in çoğalacağını haber veren Hz. Peygamber’e, “Herc nedir?” diye sorulunca, sanki ölü mü kastedercesine elini hareket ettirmiştir.³⁵

Bir defasında nasihat ederken eliyle dilini tutarak Muaz b. Cebel’e: “İşte bunu iyi muhafaza et!” buyurmuştu.³⁶

Samimiyet, Yakın Mesafe ve Temas

El sıkma biçimi, insanın kişiliğini ortaya koyma yollarının en başta gelenlerinden biridir. Kendisine uzatılan eli, iki elle birlikte kavramak, karşıdaki kişiye samimiyet, güven gibi özel duygular beslediğini göstermenin açık bir yoludur. El sıkışma işlemini kimin başlattığı, zamanlaması ve ne kadar devam ettiği de ayrıca iki kişi arasındaki yakınlığın bir göstergesidir.³⁷

Hadis kaynaklarımızdaki rivayetlere göre Allah Rasulü, karşılaştığı sahabiyle musafaha eder, o şahıs elini bırakıncaya kadar da elini bırakmazdı. Biriyle konuştuğu zaman, o şahıs yüzünü çevirip gidinceye dek ondan yüzünü ayır-

³¹ Malik, *Muvatta*, Şa’r 7, s. 949.

³² Buhari, *İlim* 24, I. 29-30.

³³ Ebu Davud, *Libas* 34, no: 4104, IV. 358.

³⁴ Buhari, *Sulh* 10, 14, III. 170-172; Muslim, *Musakat* 20-21, II. 1192-3.

³⁵ Buhari, *İlim* 24, I. 29; Ahmed, *Musned*, II. 288.

³⁶ Tirmizi, *İlim* 8, no: 2616, V. 12.

³⁷ Bkz: Baltaş, a.g.e., s. 83-86.

mazdı.³⁸ Bazen, Enes b. Malik'e et-Tahıyyât'ı öğretirken yaptığı gibi³⁹, yakınlığın ve sıcak ilginin göstergesi olarak muhatabının ellerini iki eliyle tutardı.

Rivayetlerde nakledildiği üzere, Medine cariyelerinden herhangi biri, Hz. Peygamber'in elinden tutar, kendisini götürmek istediği yere götürünceye dek elini bırakmaz,⁴⁰ o da elini cariyenin elinden çekmezdi.⁴¹ Bu hadis, Hz. Peygamber'in bir cariyeye karşısında bile, ne denli ince ruhlu, edeb ve tevazu sahibi olduğunu göstermektedir. Öyle ki, sıradan bir cariyeye dahi, onun elinden tutup dilediği yere gotirebilmekte ve Hz. Peygamber cariyeye ile arasına hiçbir mesafe koymadan, şefkatli, merhametli bir baba samimiyetiyle cariyeye ile elele yürüyebilmektedir.

Hz. Peygamber, İbn Ömer'in omuzundan tutarak, "Diinyada adeta bir garib veya yolcu gibi ol!" buyurmuştur.⁴² Buradaki omuzdan tutuş, samimiyet ve yakınlığı ifade ettiği gibi, hem muhataba, hem de mesaja verilen önemi göstermekle kalmaz, diğer taraftan, dinleyicinin ilgisini ve dikkatini toplamaya, daha iyi anlamasına katkı sağlar.

Ebu Umame'nin anlattığına göre, zina etmek için izin isteyen bir genci, Hz. Peygamber yanına çağırılmış ve sırasıyla boyle bir fiilin annesine, kızına, kızkardeğine, halası ve teyzesine yapılmasını isteyip istemediğini sormuş, onun her seferinde "hayır" demesi üzerine "insanlar da bunu istemez" buyurmuş ve elini gencin üzerine koyarak "Allahım! Onun günahını bağışla, kalbini temizle ve namusunu koru!" diye dua etmiştir.⁴³

Hz. Peygamber'e gelerek açıkça bu konuda izin istemeye curet ettiği için sahabe o gencin üzerine yürümek istemiş, ancak Allah Rasulu onları durdurmakla kalmamış, yanına gelmesini istemiştir. Bu rivayette o genci hem yakın mesafeye alması, hem de eliyle ona dokunması, Hz. Peygamber'in, beden dilinin etkili iki unsuru olan yakın mesafe ve temas olgusunu devreye soktuğunu göstermektedir.

Devesinin arkasına binen yeğeni Fazl b. Abbas'ın, Muzdelife'de soru sormaya gelen güzel bir hanıma bakmakta olduğunu gören Hz. Peygamber, onu sözle uyarayıp, bizzat eliyle yüzünü obur tarafa çevirmekle yetinmiştir.⁴⁴

³⁸ Bkz: Tirmizi, Kıyame 46, no: 2490, IV. 654-5; Ahmed, *Musned* V. 163,168; İbn Mace, Edeb 21; Ebu Davud, Edeb 6.

³⁹ Bkz: Buhari, İsti'zan 28;

⁴⁰ Buhari, Edeb 61, VII. 92.

⁴¹ Ahmed b. Hanbel, *Musned*, III. 174.

⁴² Buhari, Rikak 3, VII. 170.

⁴³ Ahmed b. Hanbel, *Musned*, V. 256-7.

⁴⁴ Malik, Muvatta, Hac 97, s. 359; Buhari, Hac 1, II. 140; Muslim, Hac 407, I. 973.

Bu örneklerde olduğu gibi, Hz. Peygamber'in çeşitli vesilelerle, bazı sahabilerin göğsüne veya sırtına elini koyması, eliyle dokunması, dürtmesi, iteklemesi ve hatta vurması yine yakınlık ve samimiyet ifadesi olarak alınmalıdır.⁴⁵

Bazen de samimi olmadığı halde mücamele ve müdaratta bulunduğu kişiler de vardı. Fezare kabilesinin ileri gelenlerden kaba-saba biri olan Uyeyne b. Hısn'ı uzaktan gelirken gördüğünde hakkında sarfettiği olumsuz ifadelerden sonra tatlı dille ve güler yüzle gösterdiği ilgi ve iltifat bunun tipik bir örneğidir. Hz. Peygamber'in bu tavrının sebebi sorulduğunda, insanların en şerlisinin, şerrinden emin olunmak üzere kendisine izzet-ikramda bulunan kimse olduğunu belirtmiştir.⁴⁶ İslam'a yeni giren Amr b. el-As'ın dediği gibi, "Rasulullah (s), yüzüyle ve sözüyle toplumun en kötüsüne dahi yöneliyor, bununla onların kalbini kazanmak istiyordu."⁴⁷

Yüz ifadeleri ve Baş Hareketi (Mimikler)

Beden dilinin en anlamlı hareketleri yüzdendir. Yüz bütün bedeni temsil eder. İstekler, endişeler, korku ve heyecanlar, ilgi ve irkilmeler, acı ve ızdıraplar, utanma ve tiksinnmeler, nefret, öfke, kızgınlık, neşe ve bütün duygular onda belirir.⁴⁸

Allah Rasulünün sevinç hali de, sıkıntılı hali de rahatlıkla mübarek yüzünden okunurdu. Hz. Aişe'ye atılan çirkin iftira günlerindeki sıkıntısı nasıl yüzüne vurmuşsa, Allah tarafından temiz olduğuna dair inen ayetleri müjdelerkenki sürur hali de yüzüne yansımıştır.⁴⁹

Aynı durum Tebuk Savaşı'na çıkmaktan geri kalan ve günlerce kendisiyle konuşulmayan Ka'b b. Malik'in bağışlandığına dair ayetleri müjdelerken de gözükmüştür. Ka'b, uzunca anlattığı kendi kıssasında, Hz. Peygamber dahil herkesin küstüğü bu günlerinde, verdiği selamı alıp almadığını anlayabilmek için Hz. Peygamber'in dudaklarını hareket ettirip ettirmediğini nasıl gözlediğini, O'nun yakınında namaz kıldığını ve Hz. Peygamber'in kaçamak bakışlarla kendisine baktığını, kendisi baktığında ise O'nun derhal nasıl yüz çevirdiğini; Allah'dan gelen bağış müjdesini verirken ise, "Yüzü sevinçten (şimşek) gibi parlamaktaydı. Rasulullah (s) neşelenince yüzü ay parçası gibi aydınlandı ve biz sevinliğini bundan anlardık" diyerek detaylı bir şekilde anlatır.⁵⁰

⁴⁵ Bkz: Cuncordance, III. 266-7.

⁴⁶ Buhari, Edeb 38, VII. 81; Ebu Davud, Edeb 6; Ahmed, *Musned*, VI. 111.

⁴⁷ Tirmizi, *Şemail*, s. 133.

⁴⁸ Kara Necati, a.g.e., s. 413.

⁴⁹ Buhari, Tefsir 24/6, VI. 5-9.

⁵⁰ Buhari, Meğazi 79, V. 130-134; Menakıb 23, IV. 166; Bkz: 9 Tevbe 118.

Kaynakların tafsilatlı olarak naklettiğine göre, Medine'ye Mudar kabilesinden başı açık, yalın ayak, üstü başı yırtık, ama kılıçlarını kuşanmış bir grup gelir. Onların ihtiyaç içerisinde olduğunu görünce rengi değişen Hz. Peygamber, ashabını mescidde toplayıp, bazı ayetlerle ahireti hatırlatarak onları, bu muhtaç misafirlere yardım etmeye tegvik eder. Bir miiddet sonra Ensar'dan bir zat, neredeyse bir avuçtan fazla bir kese (para) getirerek yardımı başlatır. Diğer insanlar da onu izler ve kısa siirede iki obek yiyecek giyecek toplanır. Bunun iizerine sevincinden yüzü gülen Hz. Peygamber qoyle buyurur: "Kim İslam'da giizel bir siinnet başlatırsa, ona hem kendi ecri, hem de ecirlerinden hiç birgey eksilmeksizin kendisinden sonra o işi yapanların ecri vardır..."⁵¹

Hız. Peygamber'in gelinlik odasındaki bakire luzdan daha hayâlı olduğunu belirten Ebu Said el-Hudri, "Hoşlanmadığı birgey gördüğünde biz bunu O'nun yiiziinden anlardık" demektedir.⁵²

Hız. Peygamber'in, muhatapları sebebiyle heyacana kapıldığı vaki değılse de, bazen anlattığı konunun ciddiyeti, vermek istediğı mesajın ehemmiyeti sebebiyle heyecanlandığı ve bunun beden diline de yansıdığı görülmüştür. Nitekim böyle bir durumu Cabir b. Abdullah qoyle anlatmaktadır: "Hız. Peygamber hitap ettiğı zaman gözleri kızarır, sesi yükselir, sanki bir orduyu uyarıyormuşçasına celallenirdi.. (Bir defasında) işaret parmağıyla orta parmağını bitiqtirerek: 'Kiyamet ile ben, şu şekilde (yakın) gönderildim' buyurdu."⁵³

Bir başka konuqmasmda cehennemden bahsederken ondan iki defa istiaze etmiş ve (adeta cehennem ateginden kaçarcasına) yüzünü çevirmiş, sonra da "Yarım hurma ile de olsa kendinizi ateqten koruyun! Bunu bulamayan ise, en azından giizel sozle kendini korusun!" buyurmuştur.⁵⁴

Mahzûm Kabilesinden hırsızlık yapan bir kadına Hız. Peygamber'in verdiğı cezayı diiqiirmede tavassut etmesi iqin kadının akrabaları, Üsame'yi (ö. 54) Rasûlullah'a göndermiqlerdi. Fakat, Allah'ın hududlarından birisi iqin aracı olduğundan dolayı yüzünün rengi değışen (telewene) Rasûlullah (s) Üsame'ye çıkıştıktan sonra halka bir hutbe irad ederek, önceki kavimlerin güçlü kimseler çaldıklarında bırakıp, zayıflar çaldıklarında had uygulamaları yiiziinden helak olduklarını belirtmiştir.⁵⁵

⁵¹ Muslim, Zekat 69, I. 704-5, İlim 15, III. 2059; Nesâi, Zekat 64, V. 75-7; Ahmed IV. 357, 359, 361; İbn Mâce, Mukaddime 14, no: 203,207, I. 74-5; Dârimî, Sunen, Mukaddime 44, s. 130-1.

⁵² Buhari, Edeb 72, VII. 96.

⁵³ Muslim, Cuma 43, I. 592

⁵⁴ Buhari, Edeb 34, VII. 79.

⁵⁵ Muslim, Hudud 8-11, II. 1315-6.

Hız. Peygamber'in bu yönünü iyi bilen sahabe, O'nu oldukça titiz bir şekilde izlemekle kalmamış, izlenimlerini gayet detaylı bir biçimde tasvir etmiştir. Ebu Hureyre'nin Peygamberimizin kıldırıldığı bir namazda yanılmasını anlatırken kullandığı şu tasviri bunun ilginç bir örneğini vermektedir: "Hız. Peygamber akşam veya yatsı namazlarından birinde iki rekat namaz kılıp selam verdi. Sonra kalkıp mescidde dikili olan ağaca yaslandı, sanki kızgın gibiydi. Sağ elini sol elinin üzerine koydu ve parmaklarını kenetledi. Sağ yanağını sol avucunun üzerine koydu..."⁵⁶

Bir beşer olarak zaman zaman Hız. Peygamber'in de kızdığına şahit olan sahabe, beden dilini okuyarak onun niçin ve nasıl kızdığını da tasvir etmişlerdir. Onun rıza veya gazab halini bazen sözlerinden,⁵⁷ çoğu zaman da beden dilinden anlayan sahebe, duruma göre onun şefkat ve rahmetinden dolayı kızdığını anladıkları gibi⁵⁸, "kızan birinin gülüşü gibi güldü"⁵⁹; "kızan birinin bakışı gibi baktı"⁶⁰ diyerek gülüş ve bakışından bile kızgınlığını anlamaktaydı. Kaldı ki, herhangi bir beşer gibi, Allah Rasulü'nün gazab veya kızgınlık hali de yüz hatlarına yansır, kızgınlığı kızaran yüzünde belli olur, bazen kızgınlığından dolayı iki gözünün arasından ter dökülürdü.⁶¹

Bir gün Hız. Ömer'in: "Ey Allah'ın Rasulü! Kurayza'dan bir kardeşime uğradım ve sana arz etmek üzere o bana Tevrat'tan bazı özlü sözler yazdı?" deyince Hız. Paygamber'in yüzü değişmiş, bunu farkedenden Abdullah b. Sabit, "Rasulullah'ın yüzünü görmüyor musun?!" diyerek Hız. Ömer'i uyarılmış, bunun üzerine Hız. Ömer: "Rab olarak Allah'a, din olarak İslam'a, Rasul olarak da Hız. Muhammed'e razı olduk" deyince Hız. Paygamber'in yüzü gülmüştü...⁶²

Gönderilen seriyyeden bir sahabinin "ben müslümanım" dediği halde birini öldürdüğünü işiten Hız. Peygamber derhal bir hutbe irad etti. Hadisi rivayet eden Ukbe b. Malik el-Leysi, "Yüzünden, içinde bulunduğu kötü durum anlaşılıyordu" diye tavsif ettiği bu hutbesinde o şahsı daha önce görülmemiş bir şekilde kınadığını, adamın "Ey Allahın Rasulü! O şahıs canını kurtarmak amacıyla 'ben müslümanım' demişti" diye kendini savunduğunu, ancak Hız. Peygamber'in yüzünü ve sağ tarafını çevirdiğini haber vermektedir.⁶³

⁵⁶ Buhari, Salat 88, I. 123.

⁵⁷ Buhari, Edeb 63, VII. 91; Ahmed b. Hanbel, *Musned*, VI. 30, 61, 213.

⁵⁸ Ahmed b. Hanbel, *Musned*, II. 181.

⁵⁹ A.g.e., III. 457

⁶⁰ A.g.e., I. 237, 335.

⁶¹ A.g.e., I. 207, IV. 165; Buhari, İlim 28, I. 31-2. Bkz: Concordance, IV. 520-526; V. 34.

⁶² Ahmed b. Hanbel, *Musned*, III. 470-471; IV. 265-6.

⁶³ Ahmed b. Hanbel, *Musned*, IV. 110.

Bayram günlerinde bazı cariyelerin evde def çalmalarına izin vermesine rağmen, sırtını onlara döndüğü nakledilmektedir.⁶⁴

Hz. Peygamber'in, iletişimde başını da sıkça kullandığı anlaşılmaktadır. Bazen olumsuz cevap anlamına gelecek şekilde başını salladığı, başını semaya diktiği, sağa sola hareket ettirdiği rivayet edilmektedir.⁶⁵

Şemâil ve Hilye çalışmalarındaki rivayetlere göre, Hz. Peygamber'in yüzü, ne tam beyaz, ne de tam esmerdi. Fakat yüzündeki nuranilik, kimi sahabiler tarafından gümüşün veya kılıcın parlaklığına benzetilirken, kimilerince de dolunayın nuruna, güneşin göz kamaştırıcı ışınlarına benzetilmiştir. Gayet güzel bir görünüme sahip olan yüz yapısı görenleri hayran bırakmakta ve muhataplarına sonsuz bir güven vermekteydi.⁶⁶

Gülüşü tebessüm şeklindeydi ve yüzündeki bu tebessüm eksik olmazdı. Çok hoşlandığı bir durum karşısında azı dişleri görünecek kadar güldüğü olurdu.⁶⁷

Yine Hind b. Ebî Hâle'nin anlattığına göre Hz. Peygamber, kızdığı zaman yüz çevirir ve hoşlanmadığı yüzüne yansır. Sevindiğinde ise gözlerini kapardı. Gülüşünün ekserisi tebessüb şeklindeydi ve (bazen) mübarek dişlerinin tıpkı dolu tanesi gibi parladığı görülürdü.⁶⁸

İnen vahiylerin şiddeti ve ağırlığı sebebiyle en soğuk günlerde dahi onun nasıl terlediğini hadis kitaplarımız kaydeder.⁶⁹

Vahy katipliği esnasında vahy hakkında şüpheye düşerek irtidat eden ve Mekke Fethinde görüldüğü yerde öldürülmesine izin verilen Abdullah b. Sa'd b. Ebî Serh, süt kardeşi Hz. Osman ile birlikte Allah Rasulü'nün huzuruna gelerek tevbe edip bey'at etmek istemişse de, Hz. Peygamber başını kaldırıp, ellerini iki defa geri çekmiş ve bunu ancak üçüncüsünde kabul etmişti. Daha sonra, onun aklı başında biri tarafından öldürülmüş olması arzusuyla ağırdan aldığı ima etmesi üzerine, oradakilerden bir sahabî, "Keşke bir göz işareti yapsaydınız ya?!" deyince Hz. Peygamber: "Bir peygambere, gözlerin hain bakışı (ile işaret etmesi) gerekmez!" cevabını vermiştir.⁷⁰

⁶⁴ Buhari, İdeyn 2-3. II. 3; İbn Mâce, Nikah 21, no: 1898, I. 612.

⁶⁵ Bkz: Concordance, II. 196-8; IV. 13.

⁶⁶ Bkz: Tirmizi, Şemâil, s. 9-17, 48,

⁶⁷ Bkz: A.g.e., s. 86-89.

⁶⁸ Bkz: A.g.e., s. 86. Tirmizi, Menakıb 10, no: 3641-2, V. 601.

⁶⁹ Buhari, Bed'u'l-Vahy 1, I. 2-3; Tirmizi, Menakıb 7, no: 3634, V. 597.

⁷⁰ Ebu Davud, Cihad 127, no: 2683, III. 133-4; Hudud 1, no: 4359, IV. 527; Nesâi, Tahrim 14, VII. 105-106. Benzer bir rivayet için bkz: Ebu Davud, Cenâiz 57, no: 3194, III. 535; Ahmed b. Hanbel, Musned, III. 151.

Duruş, Oturuş ve Yürüyüş Tarzı

Hız. Peygamber'in şemal ve hilyelerinde, onun daha çok mahzun ve mütefekkir bir halde, ihtiyaç olmadıkça konuşmayan suskun ve de vakarlı bir duruşa sahip olduğu anlatılmaktadır.⁷¹ Onun, değişik şekillerde oturduğu nakledilmekte ise de, genel olarak duruş ve oturuşuna sükunet, huşu ve tevazu hakimdir.⁷² Nitekim Hız. Peygamber'in diz çökmüş bir vaziyette yemek yediğini gören bir bedevî, şaşırarak "bu oturuş da neyin nesî?!" diye sorunca o, "Allah beni kerim bir kul eyledi, zorba ve muannit biri yapmadı!"⁷³ diye cevap verirken, başka bir vesile ile de "Ben (herhangi bir) kulun yediği gibi yer, kulun oturduğu gibi otururum. Çünkü ben de ancak bir kulum" buyurmuştur.⁷⁴

Kaynakların verdiği bilgiye göre Hız. Peygamber, yürürken ayaklarını sürmez, adımlarını atarken yerden sertçe kaldırır. Hareket halindeyken sağa sola sallanmaz, bir tarafa bakacağı zaman bütün bedeniyle döner, sanki engebeli bir arazide yürürcesine hafifçe önüne eğilirdi. Yürürken gözleri semadan ziyade yere bakar ve bakışının çoğu düşünen kimsenin bakışı gibiydi. Dimdik durup göğsünü kabartarak yürümedikleri gibi, koşar adımlarla yürürcesine hızlı da yürümezdi.⁷⁵

Ayrıca, Hız. Peygamber'in, sesini dinleyicilere göre alçaltıp yükselttiği, bazen vereceği mesaja göre sözünü üç kez tekrarladığı veya ses tonunu ve ahengini ayarladığı, bazen konuya göre oturuşunu değiştirdiği, sözünü ettiği bazı nesnelere eline alıp göstererek konuştuğu, bazen hitap esnasında hurma kütüğüne, minberine, bastonuna dayandığı, bir kayanın üzerine çıktığı, devesinin üzerine bindiği, bazen bastonu yere vurduğu ya da onu kullanarak yere birtakım şekiller çizdiği, birçok rivayette anlatılmaktadır. Bütün bunlardan, Hız. Peygamber'in, hitap esnasında beden dilinin yardımcı unsurlarını ihmal etmediği, yeri ve zamanı geldiğinde gayet başarılı bir şekilde kullandığı anlaşılmaktadır.⁷⁶

Sonuç ve Öneriler

Bedenimiz iç dünyamızın dilidir. Buna göre bedene ait her duruş, her hare-

⁷¹ Tirmizi, *Şemal*, s. 85.

⁷² Bkz: Yardım Ali, *Peygamberimizin Şemali*, s. 185-190, İstanbul-1998; Tirmizi, *Şemal*, s. 50.

⁷³ Ebû Dâvûd, *Et'ime* 18, no: 3773, IV. 143; Ibn Mâce, *Et'ime* 6, no: 3263, II. 1086.

⁷⁴ Mamer, (Abdurrazzâk, X. 415-7, no: 19543-4); Ibn Sa'd, I. 371, 382, 388; Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid ve Menbau'l-Fevâid*, IX. 21, Beyrut-1982.

⁷⁵ Bkz: Tirmizi, *Şemal*, s. 10, 14-15, 48; Yardım Ali, a.g.e., s. 181.

⁷⁶ Örnekler için bkz: Kazancı, a.g.e., s. 46-53; Ebu Gudde Abdulfettah, *Hız. Muhammed ve Öğretim Metodları*, s. 122-130, 169-174, çev. Enbiya Yıldırım, İstanbul-1998.

ket, her kaş-göz iğareti, bakış biçimleri, yüz ifadeleri, oturma, kalkma ve yürüyüş şekilleri, ses tonları, birisine karşı önü veya arkayı çevirme davranışları gibi bedenle ilgili her davranış, bir kimseye karşı duygu ve düşüncelerimizi ifade eder. Hatta giyim, kuşam, saç, sakal ve her türlü makyaj, ağlama, gülme gibi eylemlerle insanlar başkalarına bir şeyler anlatmak isterler. Bütün bu anlatılanlar bedenin duyguları ifade eden dilidir.⁷⁷

Günümüzde İslâm'ı kitlelere anlatma konumunda bulunan din görevlileri ve din eğitimcilerinin, çağımız insanına daha etkili ve başarılı sunuş yapabilmeleri için, önemine işaret etmeye çalıştığımız beden dili konusunda bilgilendirilmeleri, bu alanda yapılan bazı çalışmaları okuyarak bu husustaki tespit ve verileri dikkate almaları gerekmektedir.⁷⁸

Çünkü beden dilinin kullanımı:

1. Kendimizi ifade etmeyi kolaylaştırır.
2. Karşımızdaki insanı daha kolay anlamamızı sağlar.
3. Konuğmaya bitunlik katar.
4. Kendimizin ve ilişkide olduğumuz insanların iç dünyalarını anlamada önemli ipuçları verir.⁷⁹

Bunun için herşeyden önce, davetçi ve eğitimcilerin toplum içerisinde, insanların huzurunda varlıklarıyla birer örnek müslüman portresi çizmeye çalışmaları gerekmektedir.

İslâm'ı kitlelere sunma konumunda olan herkes, aslında bilerek veya farkında olmadan, az veya çok beden dilini kullanmaktadır. Önemli olan bu dilin, doğru, ölçülü ve etkili bir biçimde kullanılmasıdır. Kaşlar çatık, surat asık, öfkeli bir çehreyle, kürsüyü yumruklayarak bağıra çağıra, muhatapları suqlayan

⁷⁷ Kara, Necati, a.g.e., s. 409.

⁷⁸ Beden Dili konusunda memleketimizde yapılmış bazı çalışma ve çeviriler şunlardır:

Baltaş Zuhâl ve Baltaş Acar, *Bedenin Dili*, 1st. 1998, (19. baskı)

Kaşıkçı Ercan, *Beden Dili*, 1st. 2002.

Turkkan Reha Oğuz, *Beden Dili*, çev. E. Tulin Batur, 1st.

Cüceloğlu Doğan, *İnsan ve Davranış*, 1st. 1999.

Teber Serol, *Davranışlarımızın Kökeni*, 1st. 2000.

İzğören, Ahmet Şerif, *Dikkat Vücudunuz Konuşuyor*, Ankara-2000, (19. baskı)

Altıntaş Ersin, Çamur Devrim, *Sözsüz İletişim ve Beden Dili*, Ankara-2001.

Cooper Ken, *Sozsüz İletişim*, çev. Tunç Yalkı, 1st. 1989

Molcho Samy, *Beden Dili*, çev. E. Tulin Batur, 1st. 2000.

Rease Allan, *Beden Dili*, çev. Yeşim Özbent, 1st. 1977.

Schober Otto, *Beden Dili*, çev. Sueda Özbent, 1st. 1999.

James Judi, *Beden Dili*, çev. Murat Sağlam, 1st. 1999.

⁷⁹ Kaşıkçı Ercan, *Beden Dili*, s. 17.

üsluba sahip bir beden dilinin kullanımı doğru olmadığı gibi, bunun tam tersi hafifmeşreplik intibayı verecek derecede laubali bir üslup da doğru değildir. Konuşmada seçilen konu kadar, kullanılan beden dilinin de o meclise ve muhatapların beklentilerine uygun olması gerekmektedir. Cenaze meclisinde neşeli bir hitap tarzı ne kadar yanlış ise, düğün meclisinde de ölüm, ahiret vb. konuları işlemek ve muhatapların karşısına bu istikamette bir beden diliyle çıkmak da o kadar yanlıştır.

Aynı şekilde her konuşmacı az da olsa muhatabının tepkisini, onun yüz ifadesinden, hal ve hareketlerinden okumaya, anlamaya çalışır. Burada da asıl olan, bu tepkileri, beden dilini iyi öğrenerek daha doğru okuyabilmek, konuşmanın seyrini o doğrultuda sürdürebilmek ve başarılı bir iletişimi gerçekleştirebilmektir. Aksi takdirde, meşhur hikayedeki vaizin sallanan sakalını görünce hatırladığı keçisine ağladığı sonradan anlaşılan şahıs misali, muhatabın tepkileri yanlış yorumlanacaktır.

Vaizlerimizin ve diğer din görevlilerimizin daha etkin bir hizmet verebilmeleri için, her yıl bir veya iki hafta süreyle hizmetiçi eğitim seminerleri düzenlenmelidir. Bu seminerlerde davranış bilimleri, psikoloji, sosyoloji, diksiyon, beden dili ve etkili iletişim yöntemleri vb. alanlarda, akademisyenler veya sanatçılardan yararlanma cihetine gidilmelidir.

Son yıllarda Batı kiliselerinde sıkça görülen, diksiyonu ve beden dili oldukça güçlü profesyonel rahiplerin, “talk show” veya “stand up” türü dinî programlar yapmaları son derece başarılı olmuş ve hayli ilgi toplamıştır. Buna mukabil bizde ise, “Gözyaşı Geceleri”, “Asr-ı Saadet Geceleri” şeklinde halkın duygularına hitabeden, isminden de anlaşılacağı üzere gözyaşlarına talip programlar icra edilmiştir. Din ve kültür farkını nazar-ı itibara almak kaydıyla, en azından öğrencilere ve gençlere yönelik, konferans salonlarında “talk show” veya “stand up” türüne yakın bir dinî sunuş tarzı geliştirilemez mi? Sayın Engin Noyan’ın birkaç yıldan beri bu meyanda yaptığı denemeler ilgiyle izlenmekte ve gayet başarılı bulunmaktadır.

Türk sinema, tiyatro ve medyasında canlandırılan din adamı veya hoca tiplerleri, kullandıkları karakterler, -bir iki yapıt hariç- beden dili açısından oldukça olumsuz bir imaj çizmektedir. Batı dünyasından çevirilip yayınlanan çeşitli dizilerdeki oldukça idealize edilmiş rahiplerin rol ve imajlarıyla 180 derece zıt olan din adamlarının bu durumu en kısa zamanda telafi edilmeli, hocalarımıza da sözleriyle, beden diliyle topluma örnek ve önyak olacak roller biçilmelidir.

Son yıllarda camilerde uygulanan merkezi sistemle yapılan vaazlar, haftada

bir konuyu hazırlayarak cemaatin karşısına çıkan din görevlilerimizi pasivize ettiği gibi, bu sistemle verilen bilgi ve mesajlar ne kadar sağlıklı olursa olsun, şehrin varoş ve gecekondu muhitlerinde yaqayan cemaatin seviyesine ve ilgisine de uygun diqmemektedir. Daha da önemlisi ve burada bizi ilgilendiren kısmı, bu kablolu sistem, sadece kulağa hitap ettiği için etkili bir iletiqm sunmaktan da oldukça uzaktır. Zira bir iletiqm, gorme, duyma, dokunma vb. farklı duyu organlarının birlikte katılımıyla daha etkin bir şekilde gerçekleşmektedir.⁸⁰ Dolayısıyla, kanaatimizce bu uygulamadan vazgeçilmeli ve eskiden olduğu gibi beden dilinin kullanıldığı canh vaaz uygulamasına geri doniilmelidir. Vaizleri bu konuda yetiqtirerek çıtayı yükseltme imkanı varken, -sağlıklı bilgi akışı adına da olsa- etkili olmadığı gibi, pek ilgi de gormeyen bu kablolu sisteme son verilmedir. Yahut merkezi sistem kullanılmaya devam edilecekse, bunun sadece sesle değil, görüntüyle birlikte yapılması sağlanmalıdır.⁸¹

Başarılı bir sunuş yapabilmek için, davetçinin kendi dilini çok iyi kullanması kadar, din dili ve beden dilinin yanısıra, hâl dilinden de haberdar olması beklenir. Mevlana'nın değerli eserlerinde hayli onemseyip altını çizdiği işbu "hal dili"⁸², kişinin, muhatabinin beden dilini de aşip, kalbini veya zihnini okuyarak ona aynı dille, yani goniille seslenebilmesidir. "Kalpten kalbe yol vardır" sözüyle ifadesini bulan bu durum, sezgisel güç, empati veya telepati gibi beden dilinin de otesinde farklı bir iletiqm yolu olarak görülebilirse de, alıcı ile verici arasındaki frekansın yakalanabilmesi açısından önem arzetmektedir.

Sözlerimi goniil dilinin piri Mevlana'nın şu dizeleriyle noktalamak istiyorum:

A gönül, sus da hep harfsiz konuş; neliksiz, niteliksiz Blemden, dilsiz, dudaksız bahset!

*Sus da gücün yeterse mânaları harfsiz soyle; harfsiz soyle de söz alanzna gönül hâkim olsun!*⁸³

⁸⁰ Bkz: Baltag, a.g.e., s. 29.

⁸¹ Nitekim Şam'da 4-5 katlı bazı camilerde cemaatin hatibi gorebilmesi için her kata 2-3 ekran yerleştirilmiştir. Hatibin konuşması buradan sesli ve görüntülü olarak anında verildiği için, bu durum hutbenin daha iyi anlaşılmasına yardımcı olmaktadır.

⁸² Bu konuda geniş bilgi için bkz: Emirioğlu İbrahim, *Mevlana'da Hal Dili*, Tabula & Rasa, yıl: 2, sayı: 4, s. 9-34.

⁸³ Bkz: *Divân*, II, s. 402, b. 3369; I, s. 257, b. 2429 (A.g.makaleden naklen).

BAŞKAN – Muhammet Emin Bey'e teşekkür ediyorum. Tabii ki, bu bildiri hazırlayan Bünyamin Bey'e de teşekkür ediyorum.

Bu bildiri bize gösterdi ki, tebliğin sadece sözel yönü üzerinde değil, nesnel iletişim, duygusal iletişim, hatta ilişkisel iletişim alanlarını da dinin intikalinde kullanmamız gerekiyor. Buna dair Peygamberimizden çok güzel örnekler dinledik.

Şimdi de, Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi Doç. Dr. Cem ZORLU Bey, "Tebliğde Öncelik ve Tedricilik" konusundaki tebliğini sunacaklar.

- Buyurun efendim.